

Naast een overzicht van de visuele geschiedenis, is *De vvd Visueel* ook een eenvoudige en makkelijk toegankelijke politieke geschiedenis van de vvd en voorlopers. Voor diepgravender werk kan de lezer de publicaties *Zestig jaar vvd* onder redactie van Patrick van Schie en Gerrit Voerman en Van Schie's *Vrijheidsstreven in verdrukking* ter hand nemen.

Huub Sanders

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam

Bart van de Putte, *Partnerkeuze in de negentiende eeuw. Klasse, romantiek, geografische afkomst en de vorming van sociale groepen op de huwelijksmarkt* (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2005) 461 p. ISBN 90-5867-470-3. Tevens verschenen als proefschrift aan de Katholieke Universiteit Leuven 2003.

‘De kenmerken van de bruidegom, de bruid en hun families verraden het samenkomen van mensen met specifieke karakteristieken, zoals leeftijd, sociale en geografische afkomst.’ Met deze woorden begint Van de Putte zijn onderzoek naar partnerkeuze in de negentiende eeuw. De keuze of aanvaardbaarheid van een huwelijkspartner met bepaalde kenmerken vormt volgens de auteur een indicator voor de mate van openheid in een samenleving. In een moderne samenleving spelen geslacht, geografische en sociale afkomst niet langer een doorslaggevende rol in het leven van mensen maar zal bijvoorbeeld de romantische liefde een belangrijke rol spelen bij de keuze van een huwelijkspartner.

Het vertrekpunt van de studie vormt de zogenoemde modernisatietheorie welke een veelvuldig behandeld thema binnen het sociologische en historisch onderzoek is. Het idee achter deze theorie is de overgang van een traditionele, ‘gesloten’ en overwegend agrarische samenleving naar een moderne, ‘open’ samenleving. Deze evolutie naar maatschappelijke openheid wordt geplaatst in de negentiende eeuw en is een gevolg van alomvattende processen als urbanisatie, industrialisatie, secularisatie, alfabetisering en nationalisme. De veronderstelling daarbij is dat de pre-industriële samenleving gekenmerkt wordt door patriarchale gezinnen die van elkaar worden onderscheiden door hiërarchisch gerangschikte sociale lagen en waar het leven zich afspeelt in kleinschalige, lokale gemeenschappen. Het partnerkeuzepatroon in deze *setting* wordt gedomineerd door homogame huwelijken waarbij de echtelieden afkomstig zijn uit dezelfde sociale laag en regio, en door huwelijken waarbij de man veelal ouder is dan de vrouw. In de moderne samenleving echter worden individuen gerangschikt naar verworven status (opleiding) en kunnen huwelijken getypeerd worden als sociaal en geografisch heterogaam (men huwt een partner buiten de eigen groep) en is juist sprake van homogamie naar leeftijd (huwelijken tussen leeftijdsgenoten). In het eerste hoofdstuk onderwerpt Van de Putte de stelling dat samenlevingen fundamenteel veranderen als zij modern worden aan een kritische analyse en presenteert tevens de nodige alternatieve visies. Zo stelt hij onder meer dat bepaalde veranderingsprocessen typerend voor de negentiende eeuw zoals klassenformatie, de opkomst van het kostwinnermodel en het verburgerlijkingproces (de druk om gehuwd te zijn neemt toe) juist zullen resulteren in meer geslotenheid. Het uiteindelijk empirisch toetsen van de modernisatietheorie doet Van de Putte door deze te vertalen naar een onderzoek naar partnerkeuze.

De dataset die hij hiervoor gebruikt is afkomstig van de huwelijksregisters van drie Vlaamse steden: het industriële Gent, het kleine Aalst en de ambachtelijke provinciestad Leuven. In totaal levert dat ongeveer 23.000 huwelijksakten op voor de periode 1800-1913. De akten geven informatie over onder meer leeftijd, beroepstitel, geboorteplaats en analfabetisme (wel of niet kunnen ondertekenen van de akte) van de huwelijkspartners maar ook van ouders en getuigen. Voor de indeling van de beroepstitels in beroepsgroepen is gebruik gemaakt van de *Historical International Standard Classification of Occupations* (HISCO). De HISCO-titels zijn vervolgens ingedeeld naar een mede door de auteur ontwikkeld beroepenclassificatiesysteem op basis van economische en culturele macht, getiteld *Social Power* (СОСРО) welke in het tweede hoofdstuk en in de bijlagen uitvoerig wordt behandeld.

De drie laatste hoofdstukken behandelen achtereenvolgens de analyse van het databestand met betrekking tot de 'peilers' van het onderzoek naar partnerkeuze in het verleden, namelijk homogamie naar sociale herkomst, geografische afkomst en leeftijd. Door middel van log-lineaire analyse (het meten van verschillen tussen het verwachte en het waargenomen huwelijkspatroon) en logistische regressieanalyse (de kans om al dan niet heterogaam te huwen) wordt de ontwikkeling van het negentiende-eeuwse huwelijkspatroon voor de drie steden afzonderlijk in kaart gebracht.

Uit de bevindingen blijkt dat van een geleidelijke overgang naar meer openheid allerminst sprake was. Ze laten juist een meer complex huwelijkspatroon zien. Wel vinden er verschuivingen plaats zoals een toenemende heterogamie naar sociale afkomst. Daarbij zijn het voornamelijk leden van de stedelijke lagere klasse die buiten de eigen subgroep (geschoolden, laaggeschoolden, ongeschoolden) trouwen (p. 271). Op deze manier ontstaat een relatief grote arbeidersgroep waarbinnen grenzen worden gepasseerd terwijl de grens met de middenklasse blijft bestaan. Een andere belangrijke grens blijkt geografische herkomst; vooral rurale migranten raken gedurende de hele negentiende eeuw nauwelijks geïntegreerd op de stedelijke huwelijksmarkt (p. 333). In de late negentiende eeuw huwen wel steeds meer leeftijdsgenoten met elkaar wat volgens de auteur wijst op een toename van romantisering of kameraadschap onder gehuwden (p. 397).

De conclusie van deze dissertatie is niet het enige bijzondere aspect aan het werk. Grote verdienste is zonder meer het 'verklarende' karakter; op overtuigende wijze worden hypothesen getoetst waarbij alle mogelijkheden van het bronnenmateriaal volledig worden benut. Daarbij worden continu kritische kanttekeningen geplaatst waardoor de auteur mogelijke kritiek altijd voor is. De keerzijde hiervan is echter dat de leesbaarheid weleens wordt bemoeilijkt, vooral door de veelheid aan tabellen, modellen en grafieken in het betoog en het frequent herhalen van het theoretisch kader. Een ander pluspunt van de studie is het gebruik van de HISCO-beroepencodering en de ontwikkeling van het СОСРО-schema. Dit maakt namelijk internationaal-comparatief onderzoek naar partnerkeuze mogelijk. Hopelijk zal Van de Putte hier zelf het voortouw in nemen.

Evelien Walhout

Universiteit van Tilburg, Departement Sociologie